

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En fornborgsmodell

Schnell, Ivar

Fornvännen 25, 249-251

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1930_249

Ingår i: samla.raa.se

öde snart även drabbade de bägge församlingskyrkorna S:t Egidius och S:t Nicolaus.

En ny tid randades dock för den gamla stiftsstadens, då Johannes Rudbeckius kom att intaga dess biskopsstol. Genom upprättandet av Sveriges första gymnasium (1623) återskänkte han åt Västerås den kulturella betydelse, det haft under medeltiden. De gamla kanikernas platser i domkapitlet kom att intagas av gymnasiets lektorer, och staden fylldes av unga djäknar — sedan dess har den även kallats "djäkne-staden". Av de kring domkyrkan grupperade byggnaderna, i vilka detta gymnasium var inrymt, kvarstår ännu det s. k. "Collegium Pietatis", numera domkapitelshus.

Talaren avslutade sitt föredrag med att framhålla den omvandling, som Västerås genomgått sedan 1800-talets slut, genom att staden blivit ett centrum för svensk storindustri. Det har emellertid visat sig, att den nya tiden icke gjort våld på den gamla, utan att bägge kunnat trivas vid varandras sida. Inom modern svensk stadsarkitektur intar Västerås en dominerande plats, tack vare att det som stadsarkitekt haft förmånen att äga en så framstående kraft som Erik Hahr. På ett pietetsfullt sätt har traditionen från äldre epoker hållits levande, men samtidigt ha nyuppförda byggnader givit staden nya skönhetsvärden. Den hänsyn, som visats stadens gamla kulturminnesmärken, har icke behövt förkväva de krav, som en ny tid ställer på ett framåtående stadssamhälle.

•

Efter docenten Schücks föredrag samlades deltagarna på slottets borggård, där t. f. intendenten S. Drakenberg meddelade några data om Västerås slotts byggnadshistoria, varpå Västmanlands fornminnesförenings i slottet befintliga samlingar förevisades. Dessa kompletteras av det storstilat anlagda friluftsmuseet vid Vallby utanför staden. Efter att ha besett Vallby-museets byggnader — bland vilka den nyligen ditflyttade herrgårdsbyggnaden från Hallstahammar intar den förnämsta platsen — samlades deltagarna i domkyrkan, vars konstskatter demonstrerades av domkyrkosyssloman K. H. Berggren. Som avslutning företogs en utfärd till Badelunda, där antikvarien Gustaf Hallström höll ett orienterande föredrag om Anundshögen och de invid denna befintliga skeppssättningarna samt demonstrerade en närbelägen "Trojenborg".

Att utbytet av denna talrikt besökta utfärd blivit så givande, beror i icke ringa mån på det stora intresse och den aktiva medverkan, som visats från Västmanlands fornminnesförenings sida.

En fornborgsmodell.

I norra delen av Jäders socken i Södermanland invid Mälby, ligger en av svenska fastlandets ståtligaste fornborgar, Mälby borg. Både vad läge och utseende beträffar är den av ovanligt intresse, men trots detta har den hittills varit så gott som okänd. Den förekommer emellertid i "Rannsaks-

ningar" och i C. G. Österbergs sockenbeskrivning av år 1872 samt på Mälby storskifteskarta från år 1784. För att få det imponerande fornminnet allmänna känt, sökte och erhöll förf. år 1929 ett stipendium av Sv. Turistföreningen för undersökningar i borgen. Ett av arbetena som utfördes var uppmätning i skalan 1:100 för att få till stånd en användbar arbetsritning för konstruktion av en modell av borgen. Modellen har senare kommit till utförande, och som de därvid vunna erfarenheterna kunna tän-

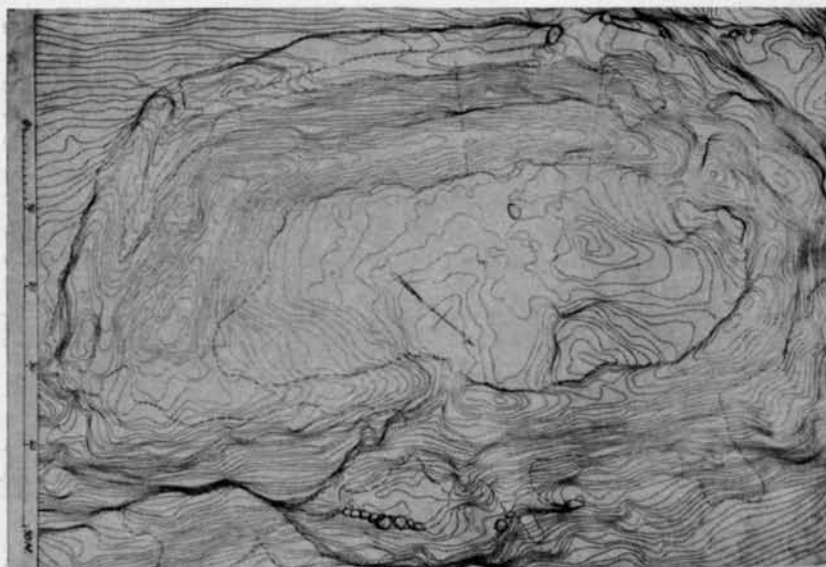

Fig. 96. Mälby borg. Uppmättningsplanen.

kas vara av intresse för andra liknande arbeten ger jag nedan en kort resumé över arbetets gång.

Uppmätningen verkställdes så, att 10 stationspunkter utvaldes inom borgen och sammantrianglerades med tillhjälp av distanstub. Från dessa punkter sträcktes så måttband radiärt, och punkter på måttlinjen avvägdes så, att ung. ett mått togs på varje kvm. av borgens yta. Avvägningen skedde med tub, och måttpunkterna inmättes med dioptrilinjal. Det visade sig att metoden var tämligen snabb, och under gynnsamma förhållanden kunde c:a 500 mått tagas om dagen. På grundval av de avvägda punkterna konstruerades därpå höjdkurvor med 20 cm:s ekvidistans (se fig. 96). Höjdkurvornas linjer utskuros därefter i papp till mallar, som lades på varandra till en pappmodell av borgen. Pappen valdes så tjock, att en överdrift i höjdskalen uppstod av c:a 15 %, vilket visade sig vara av god effekt och ungefär motsvara det synintryck, som ett vant öga erhöll av borgens höjdförhållanden (fig. 97).

Sedan pappmodellen iordningstälts utjämnades de trappstegsformiga ojämnheterna mellan pappmallarna med palstelin, och på den så uppkomna figuren togs en form av gips. I gipsformen, som företedde en negativ bild av borgen, inristades gränserna för murarna, och innanför ristningslinjerna upplades en mager blandning av cement och grus i kornstorleken 2—5 m. m. (motsvarande borgmurarnas stenar om 2—5 dm. längd). Omkring gruset nedpackades därpå betong, som armerades med järntrådsnät,

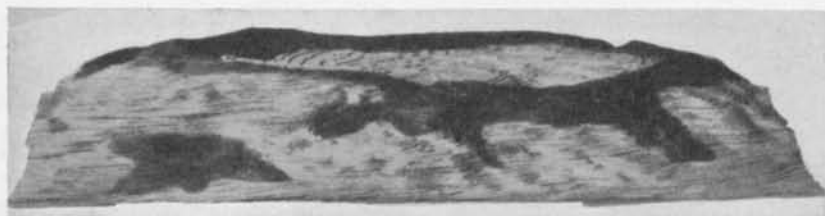

Fig. 97. Mälby borg. Pappmodellen.

Fig. 98. Mälby borg. Den färdiga modellen.

och formades så, att modellen kom att bli ihålig och därigenom troligen icke tyngre än c:a 75 kg., trots att dess dimensioner är c:a 100×75 cm. Sedan modellen stelnat togs den upp ur gipsformen och målades, varvid några stenar imiterande större block fastsattes i de lägen som uppmätningsskarta angav (se fig. 98).

Den verkliga kostnaden för de fyra hittills utförda modellerna torde vara c:a 1,000 kr.

Som ovan sagts har Sv. Turistföreningen lämnat anslag till uppmättningsarbetena i borgen, och museerna i Nyköping och Södertälje ha möjliggjort modellkonstruktionen genom anslag. Till dessa institutioner framför jag därför mitt tack, liksom även till kand. J. E. Anderbjörk för värdefull hjälp vid uppmätningarna och ingenjör G. Olsson för råd vid modellens gjutning.

Ivar Schnell.